

УДК 159.946.3

РОЗВИТОК АКТИВНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Л.Г.Подуфалова, Н.М.Скорбатюк

Анотація. У статті розкривається значення початкових етапів онтогенезу мовлення для всебічного розвитку дитини, а також передумови й умови повноцінного становлення її мовленнєвої діяльності.

Ключові слова. Ранній вік, активне мовлення, розвивальне середовище, мовленнєва діяльність.

Аннотация. В статье раскрывается значение начальных этапов онтогенеза развития речи для всестороннего развития ребенка, а также обеспечение предпосылок и условий полноценного становления его речевой деятельности.

Ключевые слова. Ранний возраст, активная речь, среда развития, речевая деятельность.

Summary. The paper reveals the value of the initial stages of speech ontogenesis for the comprehensive development of a child as well as conditions and terms of the full development of its speech activity.

Key words. Early age, active speech, developing environment, speech activity.

Актуальність дослідження. У ранньому віці закладається фундамент мовленнєвого розвитку дитини. Своєчасний розвиток мовлення, у свою чергу, є основою розумового і психічного розвитку особистості. Затримки і вади мовлення негативно впливають на формування навичок спілкування, ведуть

до замкненості, відчуженості дитини, негативно відбиваються і на подальшому її розвитку [1, с. 245].

Мовленнєвий розвиток дітей перших трьох років життя є одним з найважливіших завдань педагогіки раннього віку. Він тісно пов'язаний з формуванням усіх психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення та ін.) і водночас є основою цілеспрямованої пізнавальної діяльності дитини. Саме тому означена проблема завжди була в центрі уваги дослідників.

Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку досліджувалося фізіологами (М.М.Кольцова, І.П.Павлов, М.І.Красногорський, А.Т.Іванов-Смоленський, І.М.Сеченов та ін.), психологами (Б.Ф.Баєв, Л.С.Виготський, О.Р.Лурія, А.К.Маркова, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн та ін.), лінгвістами (О.М.Гроздев, О.О.Потебня та ін.), лінгводидактами (А.М.Богуш, Є.І.Тихеева, Л.П.Федоренко та ін.), педагогами (Ю.А.Аркін, Н.М.Аксаріна, Т.І.Науменко, Є.І.Радіна та ін.). Розвиток мовлення дитини обумовлений певними закономірностями. Умови життя і виховання можуть сприяти цьому розвитку і, навпаки, можуть його гальмувати [2, с.6].

Початкові етапи онтогенезу мовлення для всього психологічного, соціального та особистісного розвитку дитини є надзвичайно важливими. Розвиток мовлення, виховання мовленнєвої культури дітей на різних етапах виховання і навчання – одна з найсуттєвіших проблем сучасної освіти. У зв'язку з цим зростає необхідність пошуку шляхів оптимізації процесу розвитку мовлення дітей, починаючи з перших років життя [2, с.16]. Актуальність теми пояснюється особливою сенситивністю дітей раннього віку для формування різних форм мовленнєвого спілкування, а також необхідністю для забезпечення наступності в роботі з розвитку мовлення на всіх ступенях дошкільного дитинства.

Мета статті: обґрунтування зв'язку між формуванням мовлення і загальним психофізичним розвитком дитини та визначення умов повноцінного становлення мовленнєвої діяльності.

Виклад основного змісту дослідження. Ранній вік – важливий етап фізичного та психологічного розвитку дошкільника. У цей період відбуваються якісні зміни у розвитку функцій кори великих півкуль мозку, збільшується працездатність нервової системи, формується здатність до наслідування, ходьба, активно розвивається мовлення.

Перші три роки життя характеризуються зростанням стійкості уваги, збільшенням обсягу пам'яті, засвоєнням сенсорних еталонів (колір, форма, величина), удосконаленням наочно-дійового мислення, розвитком афективної та вольової сфер. У цьому віці психічні процеси дитини безпосередньо залежать від наочної ситуації та функціонують у нерозривному зв'язку з практичними діями. Все це сприяє переходу від емоційного до ситуаційно – ділового спілкування [5, с 24].

У дитячій психології на основі діяльнісного підходу (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський) розроблено теорію спілкування дітей раннього і дошкільного віку (Д.Б.Ельконін, О.В.Запорожець, М.І.Лісіна). Спілкування дитини вчені розглядають як активні дії, за допомогою яких вона прагне щось передати оточуючим й отримати від них певну інформацію, налагодити з ними потрібні їй емоційно забарвлені стосунки, узгодити свої дії з діями тих, хто поруч, задовольнити власні матеріальні й духовні потреби [1, с. 439].

Дослідження під керівництвом О.В.Запорожця, М.І.Лісіної свідчать, що процеси спілкування у дитини – не реакції, які «стимулюються» і «підкріплюються» з боку середовища, а свідомі дії. У ранньому дитинстві завдяки цілеспрямованим впливам дорослого на дитину відбувається перехід від реактивності до активності в спілкуванні [6, с.157].

Вони ввели у науковий обіг поняття «комунікативна діяльність», виявили зв'язки між спілкуванням та іншими видами дитячої діяльності: руховою, ігровою, мовленнєвою. Найяскравішим прикладом переходу дій зі сфери спілкування в інші види психічної діяльності є виникнення мовлення з метою спілкування і в процесі самого спілкування [3, с. 64].

Спостереження освітньо-виховного процесу в групах раннього віку дошкільних навчальних закладів дають нам підстави стверджувати, що вихователі не завжди створюють, враховують і дотримуються умов повноцінного становлення мовленнєвої діяльності дітей.

Зауважимо, що такими умовами виступають:

зрілість структур головного мозку;

достатній рівень сформованості психічних функцій;

правильна, чітка та координована робота голосового, дихального та артикуляційного апаратів;

формування потреби у спілкуванні;

відповідне віковим та індивідуальним особливостям предметно-розвивальне середовище.

Завдання дорослих у цей час – усіляко сприяти мовленнєвому розвитку дитини, активізувати та стимулювати його, обираючи для цього доступні та найбільш ефективні шляхи.

Акцентуємо увагу на тому, що формування активного мовлення дитини починається з мовленнєвого наслідування, коли у неї вже є певний рівень розвитку слухової уваги, пам'яті,

сприймання, мовленнєвої моторики та розуміння мовлення дорослих.

Малюк прагне наслідувати мовлення людей, які його оточують. Саме тому, щоб мовленнєвий розвиток дітей раннього віку відбувався повноцінно, мовлення дорослих має бути правильним, розбірливим, простим, повторюваним, різнобарвним, живим. Насичення простору дитини зразками мовної культури є основним джерелом збагачення її мовлення [4, с.11].

Дуже важливе значення має співпраця дорослого з малюком, що виявляється в емоційному контакті між дорослим і дитиною, цікавому ігровому сюжеті, зрозумілому й близькому досвіду малюка, яскравій наочності і, звичайно, в іграх та вправах, пісеньках, віршиках, загадках, закличках та забавлянках, тісно пов'язаних з тією чи іншою практичною ситуацією.

Не можна забувати про те, щоб гра починалася при гарному настрої дитини, тривала доки не згасне її зацікавленість і завершувалась при перших ознаках втоми. Адже саме в практичній, зокрема в ігровій, діяльності найбільше розвивається активне мовлення дитини.

Проаналізувавши результати спостережень, маємо підстави стверджувати, що в практиці роботи як вихователі, так і батьки, знаючи можливості активного мовлення дитини, поспішають відразу ж виконати її бажання, реагуючи на плач, крик, невербальні прояви. Дорослі «забувають» короткими запитаннями спонукати малюка у звуковий чи словесний спосіб означити своє прохання. Щоб діти почувалися впевненіше і розвивалися швидше, варто частіше їх хвалити. Позитивна оцінка їхніх досягнень украй потрібна.

Розвиток активного мовлення дітей значною мірою залежить від створення відповідного мовленнєвого та предметно-розвивального середовища, яке сприяє ефективному засвоєнню рідної мови. Головним і незамінним елементам такого середовища є дорослий – партнер у спілкуванні, у спільній діяльності. Щоб розуміння мовлення партнера було ефективним, необхідно дотримуватися таких умов:

- постійно спілкуватися з дитиною;
- мати єдині вимоги до мовленнєвого спілкування з малюком усіх близьких дорослих;
- виключити зі спілкування з дитиною «сююкання»;
- створити ігровий куточок з достатньою кількістю іграшок та книжок;
- організувати спеціальні ігри та вправи;
- поступово ускладнювати мовленнєве спілкування.

Доцільно використовувати для спілкування з малюком усі звичні режимні ситуації (одягання, прогулянки, годування, вмивання, підготовка до сну тощо), а також моделювати їх під час ігор. Навіть якщо дитина ще не говорить, дорослий має звертатися до неї, ставити запитання і сам відповідати на них після паузи.

Під час спілкування дуже важливо заохочувати дитину до мовленнєвого наслідування, яке тісно пов'язується з її практичною діяльністю, з наочною ситуацією та грою. Варто починати з вироблення у малюка вміння загального наслідування дій дорослих, а потім переходити до власне мовленнєвого наслідування. Розвиток мовленнєвого наслідування потребує повторення окремих звуків та звукокомплексів зі смисловим навантаженням, слів різної складової структури, коротких фраз. Корисно поєднувати віршовані тексти з мелодією, ритмічними, повторювальними рухами, адже вони допомагають малюку краще сприйняти, зрозуміти та запам'ятати текст. Усе це є ефективним стимулятором розвитку активного мовлення малюка.

Належних результатів можна досягнути лише за умови спільної роботи педагогів і батьків. Тому всі форми роботи ДНЗ з родиною мають бути підпорядковані одній меті – забезпечити оптимальні умови для розвитку дитини як в дошкільному закладі, так і вдома.

Висновок. Отже, розвиток активного мовлення відіграє провідну роль у загальному всебічному розвитку особистості. Тому вихователям необхідно постійно здійснювати просвітницьку та освітню роботу з батьками для роз'яснення їм вікових особливостей, винятковості й необхідності своєчасного становлення активного мовлення, що сприятиме цілісному й гармонійному розвитку особистості; налаштовувати дорослих на оптимально доцільні для дитини тривалість, кількість та якість мовленнєвих контактів; забезпечувати дитині спокійний темп життя, створювати навколо неї атмосферу доброзичливості, терпимості, любові й захищеності попри її успіхи чи невдачі у мовленнєвому зростанні; спілкуватися з дитиною орфоепічно та граматично правильною українською мовою; відмовитися від зіставлення мовленнєвих досягнень дитини та її однолітків, зважаючи на індивідуальні особливості кожного малюка (темп, термін оволодіння мовленням, особистісні якісні та кількісні показники); активізувати загальну моторику малюка, розвивати м'язи пальців руки за допомогою спеціальних ігор та вправ; уникати категоричних висновків щодо рівня мовленнєвого розвитку дитини.

Література

1. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: Навч. посіб./ Упор. А.М. Богуш. Частина I та II –К:Видавничий Дім «Слово», 2005. – 720 с.
2. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Навчальний посібник. / А.М. Богуш. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. -344с.
3. Воспитание и обучение детей раннего возраста. Под ред.. Л.Н. Павловой.-М.: Просвещение, 1986.-78с.
4. ГончаренкоА. Щоб дитина заговорила/ А. Гончаренко// Дошкільне виховання. - 2005. - №3. - с.10-12.
5. Рібцун Ю. Щоб малюк заговорив / Ю. Рібцун // Дошкільне виховання.-2011.-№4.-С.24-26.
6. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. - М.: Педагогика, 1986.-144с.